

ТРИЗНЕВИК - REVUE HEBDOMADAIRE - UKRAINIENNE - TRIDEN'

Число 4 (362) рік вид. IX. 22 січня 1933 р.

Ціна 2 фр. Prix 2 fr.

Париж, неділя, 22 січня 1933 р.

День державности української нації, наше національне свято.

День великої радості, але разом з тим і день глибокого смутку, бо не вдома, а на чужині, на вигнанні згадуємо сьогодні ми цей день — 22 січня 1918 року, коли в Києві урочисто було проголошено незалежність України.

Незалежність цю ми згубили. І от уже дванадцять літ знаходиться наш край під нелюдським панованням червоної Москви, а день 22 січня стає для нас не днем бучного свята визволеного народу, а скоріше днем чарівного спогаду про весну нашої відновленої державности, днем, коли ми, згадуючи велику історичну подію в житті нашого народу, плачемо в серці своєму по втраченій свободі і даємо собі обіцянку віддати всі сили на повернення цієї свободи нашій отчизні.

Спогади ці створюють у всіх нас настрої, що викликає жадобу боротьби, труду, упертої праці для батьківщини. Ці наші настрої й стремління однакові й однодушні з настроями та стремліннями нашого народу, що, закутий, поки-що перебуває в ярмі одвічного ворога. І ця єдність думок і настроїв — спільна воля до визволення — вселяє в нас певність, віру в остаточний успіх нашої боротьби.

Ми певні того, що ми переможемо.

І тому ми, крок за кроком твердо посуваючися наперед, спокійно працюємо далі, знаючи, що до остаточної нашої мети — незалежності України — ми прийдемо.

Бо немає вже тих перешкод, немає тієї сили, що могла б спинити побідний похід української нації до самостійного, державного життя.

І може недалеко вже той час, коли пройде наш сум, коли рев переможних українських гармат, злившись з могутніми акордами пе-

редзвону з Святої Софії, знову возвістить нашому многострадальному краєві про радість нового державного буття, і коли день нашого національного свята ми будемо радісно й бучно справляти серед нашого народу.

* * *

У відділі нашому «З преси» з особливою приємністю подаємо витяги з промови п. Ле Най, Голови Комітету «France-Orient» під час «українсько-кавказького дня». Постійна й систематична увага, з якою Комітет «France-Orient» ставиться до справи України та інших поневолених Москвою народів, те, що він протягом років зробив і робить для ознайомлення французького громадянства з питаннями Сходу, здавна здобули Комітетові признання й подяку українців. Але ми особливо близько до серця приймаємо власне сьогодні тверде запевнення, що всі симпатії Франції на нашому боці, віру незломну в конечну перемогу правди, перемогу нашу, і власне сьогодні особливо цінимо вияв тих настроїв з боку французького громадянства і той час, коли то було зроблено.

Нам тим приємніше, що в своїх прихильних заявах до нас і до наших спільників наші давні приятелі з Комітету «France-Orient», які вже кілька років тому зайняли виразні позиції до визвольних змагань України, не самітні.

В цьому числі «Тризуба» читальник знайде опис зворушливої церемонії, якою розпочався черговий з'їзд товариства б. вояків Армії УНР у Франції. Французька Національна Федерація Комбатантів, до складу якої входить і наше Товариство, завжди виявляла увагу до потреб наших вояків, розуміння їх змагань та охоче ставала їм в допомозі.

Вшанування нашими вояками голови Федерації п. Гранье та генерального секретаря Деляоша явилось природнім висловом вдячності з боку нашого товариства.

Та відповідь, яку в своїй промові дав нам генеральний секретар Французької Національної Федерації Комбатантів, ті слова теплі і ширі, які знайшов він, те розуміння нашої справи і ваги її для Франції і для загального миру, яке виявляють наші французькі товариші, заслуговують як на найбільшу увагу.

Тим більше, що ту приязнь виявлено не лише словами, але й скріплено «символічним жестом, позначеним дружбою»: до прапору нашого товариства Французька Національна Федерація прип'яла трикольорову стрічку.

Та сердечна і гарна форма, яку знайшли наші приятелі, французькі комбатанти, для вияву своєї симпатії до нашого товариства і того діла, якому воно служить, глибоко зворушує й викликає почуття не лише подяки, а й гордості.

Не можемо не відмітити з подякою тако-ж щирого відношення до наших вояків з боку бельгійських комбатантів: вони не тільки віддали свій будинок до послуг нашому військовому товариству, але й голова їх, п. Керкгоф, прилюдно запевнив у симпатії бельгійців до української справи та в готовності допомогти, чим можуть.

Друзі познаються в нещасті. І ми з почуттям справжнього морального задоволення відмічаємо ці такі прекрасні вияви співчуття до України, це розуміння нашої справи, наших визвольних змагань, яке лежить в їх основі, саме сьогодні, в день нашого національного свята.

Вірність своїм прапорам, непохитна служба справі визволення України, боротьба за її державність, якої ми й за найтрудніших обставин ані на хвилю не припинили і не припинимо аж до перемоги, систематична й вперта праця, скерована на ознайомлення чужого світу, серед якого ми живемо, з нашими ідеалами, нашою метою, нашими прямуваннями, дає свої наслідки. Ми сьогодні маємо те, чого нам бракувало п'ятнадцять год тому: нас знають, нас починають розуміти.

Нехай те не завжди виявляють правительства, які трактують з окупантами України. Поруч з колами офіційними, урядовими та дипломатичними існує сила, з якою і вони в своїй діяльності мусять рахуватися: громадська опінія.

І та опінія починає перехилитися на наш бік.

* * *

22 січня — день національного українського свята — є днем, коли скрізь, де тільки не перебувають українці, відбуваються відчити, академії, сходини, на яких, згадуючи про визначну подію з нашої історії, — проголошення незалежності України, — згадується тако-ж про недавню нашу визвольну боротьбу.

Поразкою закінчився для нас цей етап боротьби, але була це героїчна доба, був це великий здвиг нашого народу, що збагатив нашу історію подіями, на яких виховуватимуться молоді покоління.

Боротьба ця й період відродженої української державності залишили по собі багато пам'яток, зберегти які для майбутніх поколінь є нашим обов'язком.

Цю мету збереження пам'яток про визвольну боротьбу поставив

собі Музей Визвольної Боротьби України в Празі, який для ліпшого виконання свого завдання постановив збудувати для себе, за допомогою українського громадянства. власну домівку.

День нашого національного свята Музей Визвольної Боротьби України оголосив днем Музею і звертається до українського громадянства з закликом про організацію в цей день збірок на будинок для Музею, який «своїми збірками свідчить про тяжку путь, пройдену українським народом, та кличе до дальшої боротьби за створення незалежності України», як говорить відозва Музею, яку тако-ж уміщуємо в цьому числі «Тризуба».

Ми віримо, що в день 22 січня не буде українського громадянина, який би не зложив своєї пожертви для Музею.

Листи до земляків

XVIII

« С п е ц ».

Не знаю, чи є в якійсь иншій мові слово, аналогічне тому, що мною наведено в наголовку цього листа, але гадаю, що мабуть таки нема. У всякім разі не повинно бути, бо ніде у всьому світі поки - що нема тих умов, що викликали його появу та вживання. Нема тако-ж і тих спеціальних причин, що пояснюють його необхідність та виправдують його появу власне в «соціалістичних республіках».

Для тих, хто цього слова не розуміє, можу пояснити, що «спецами» в СССР кличуть тих людей, що мають фахову, і то звичайно високу, освіту, як то інженерів, агрономів, хіміків, лікарів, економістів і т. ин.

Появилось це слово не відразу після встановлення комуністичного режиму, бо в перші часи його панувала думка, що досить бути правдивим комуністом для того, щоб керувати фабрикою та заводом або командувати артилерією; і оскільки я пам'ятаю, здається, чи не перший був Троцький, котрий комуністичним головоотяпам пояснив, що організація війська, для того, щоб це було військо, а не грабіжницькі банди, вимагає фахового знання і що для цього треба закликати відповідних військових «спеців». Потім прийшло розуміння, що «специ» взагалі потрібні і в инших галузях державної та господарської праці.

Не знаю я, як розумів Ленін та його ближчий штаб організацію урядової праці, як він уявляв собі керування соціалізованою проми-

словістю та різними спеціальними галузями громадської діяльності, але що його однодумці з військових писарів, університетських сторожів, больничних служителів щиро вірили в те, що зараз, при совітському ладу, можливо обійтися без «офіцерні», лікарів та професорів, то це я твердо знаю з своїх власних спостережень. Знаю тако-ж, що вищі чинники з комуністів цьому не перечили, бо боялися, що й їх проголосять «старим режимом»...

Тим часом, неумолимі закони сучасного життя примусили навіть і цю новітню правлячу касту признати, що без людей фахового знання ніякого режиму, в тому числі і «комуністичного», не збудуеш. Тоді-то і появилось в комуністичному царстві і совітському обиході це дивовижне слово «спец».

* * *

Оскільки я розумію, в його творенні взяли участь дві пануючі нації: московська та жидівська, і вклали до нього всі ті найбрудніші властивості, що вони мають. Все краще, що в цих націях є, залишилося з боку, а проявилися в цій словотворчості в першу чергу жидівська неохайність що-до чужої мови і московська зневага до всього вищого та культурного.

Все те хамство, що зараз так яскраво характеризує сучасне життя в ССРСР, і від якого там задихається кожна порядна людина, зосередилося в цьому слові, як у фокусі.

Почувається в ньому і безсила злість неука, що випхався несподівано в пани і бачить перед собою, як баран нові ворота, непереможну перешкоду до повного опановання наукою, якої не добудеш ні безмежним нахабством, ні воловими м'язами, а тільки шляхом довгих, духових студій. Відбилася в ньому тако-ж запекла ненависть вулиці до всього вищого, мало їй зрозумілого, але тим часом необхідного, бо так розповсюдженне в ССРСР «хворобу вождів» зможе вилікувати лише справжній «спец», а це якийсь там хоч найправовірніший комуніст із лікарських помішників. Відзначилося тут і спеціально російське зневаження сталої та традиційної культури з його відомим: «шапками закідаєм» і з переконанням, що «расейській челавек» все може, навіть і блоху підкує, коли цього треба буде.

І от, не дивлячися на це все, доводиться не тільки терпіти цих самих «спеців», але навіть поступатися їм вищою платнею та кращим пайком.

Можемо уявити, що за життя утворилося для них в цій атмосфері,

і чому за останні часи навіть сам Сталін серед відомих своїх 6 пунктів про поліпшення господарського стану в СРСР знайшов потрібним поставити тако-ж і вимогу про людяніше відношення до «спеців» та пошану до їх праці. Але і це не допомогло, і сучасне їх життя то є постійний мученицький подвиг у морі систематичного глуму, зневаження і самого хамського трактування.

* * *

Коли розпочиналася п'ятилітка і коли я довідався, що її головним завданням має бути розбудова промисловости в СРСР так, щоб перегнати Америку, а сільське господарство перетворити в механізоване по самому останньому слову науки, то я відразу сказав собі, що з цього нічого доброго і користного для народу не вийде. Чейже для цього треба, щоб і цю промисловість, і це нове хліборобство творили фахово досвідчені вільні люде, а не «специ» та головоотяпи з III-го інтернаціоналу. Тепер я бачу, що вийшло на моє. Перша п'ятилітка провалилась остаточно, а про другу щось нічого вже й не чути.

І коли я порівнюю те відношення, яке мається тут, де я тепер живу, до інженера, доктора, професора, коли я зважу той пієтет, яким шанують у культурній країні людей фахового знання, з тим, що зараз установилося у нас під владою совітів, то у мене нема жадних сумнівів, що і взагалі ніякий тривалий та певний господарський поступ там не є мислимий, і так буде, поки існуюватимуть ти умови, які узаконюють слово «спец». . .

Не допоможуть цьому ті тисячі американських, німецьких та інших чужоземних фаховців, що як вороння на падло злетілися на ці всі нові «гіганти». Вхопивши свій шмат, вони так само розлетяться, як і злетілись. Та вже потроху і починають втікати, як вже втік відомий Купер з «Дніпрострою». Стало врятувати становище можуть лише ті мученики, які зараз звуться «специ».

Але врятувати його вони зможуть лише тоді, коли це ганебне слово зникне з обр'ю нашої землі.

К. Ніко

St. Jean de Maurienne, 15. I. 33.

Перед завісою майбутнього.

Наші сучасні обставини мало сприяють заглиблюванню в перспективи дальшого національного майбутнього. Щоденна дрібна боротьба за елементарні національні права відбирає всі сили, вичерпує цілу енергію; за щоденними клопотами сьогодняшнього дня ніколи глянути в ширший світ, ніколи спинитися думкою на перспективах нашого дальшого майбутнього.

Хай кожна спроба змалювання наших дальших національних перспектив є не більше, ніж *Zukunftsmusik*. Проте має вона свою вагу і своє значіння навіть з погляду інтересів тої дрібної щоденної боротьби, яку провадимо, яка складає основний зміст сьогодняшнього національного життя. Кожна така спроба, незалежно від того, чи буде вона більш або менш вдалою, змагається утворити зв'язок між нашим теперішнім і майбутнім, дати синтез: вона не дає перетворитися дрібній щоденній національній роботі сьогодняшнього дня в самоціль, розмінятися на дрібниці.

А в тім не тільки *Zukunftsmusik* є спроба змалювання наших дальших національних перспектив. Мається тут до діла не тільки з одними невідомими; конструювання національного майбутнього є не тільки витвором творчої фантазії, існують тут цілком реальні пункти опертя — факти і процеси, які мають місце в національному житті вже тепер. Тим то спроба змалювання наших дальших національних перспектив є скоріше спробою побудування певної робочої гіпотези. Робочі гіпотези, які будує наука, не завжди виправдувалися, але знаємо ми випадки, коли й помилкові гіпотези мали свою користь і своє позитивне значіння.

* * *

Ціла увага нашого покоління сконцентрована на досягненні ідеалу української державности. В зв'язку з цим одходять на задній план питання, зв'язані з процесом розвитку нації, з закріпленням за нацією певних національних кордонів, з їх поширенням. Між тим, питання кордонів національної держави і питання кордонів поширення нації покривають одно одне, як вказує історія, лише у виємовних випадках. З другого боку, необхідність спеціальної уваги до процесу територіяльного розвитку нації для нас є необхідна ще й через інші причини. Коли стабільність національних кордонів є загалом річчю умовною, то на Сході Європи, з окрема для української нації, ця стабільність не існувала і не існує навіть у тих відносних формах, які вона має для інших націй.

Українська етнографічно-національна маса розселилася на величезній території від Карпат аж по Кавказ, маючи тенденцію все далі поширювати свої кордони на схід коштом втрати певної частини своєї території на заході. Посунення української етнографічної території де-далі на схід мало місце ще на наших очах. Чи є цей процес

розширення української території в основних своїх рисах на теперішній період закінченим? Чи навпаки є ми свідками дальшого продовження старого процесу?

Є дані твердити, що процес оформлення українських етнографічних кордонів переходить в нову стадію — від екстенсивного розширення на нові простори, від переміщення з заходу на схід, до певної стабілізації, до міцнішого закріплення вже існуючих кордонів. Поширення української національної території йшло шляхом поширення української хліборобської колонізації; оскільки на сході і півдні існував запас вільних земель, оскільки панували там примітивні господарські відносини, цей шлях поширення національної території був можливий і доцільний. Теперішнє становище є інше. Придбання нових територій є не можливим, коли поруч з хліборобською колонізацією не відбувається торговельна і промислова колонізація, коли поруч з селом не створюється однорodne по своєму національному складу місто. При цих обставинах дальше поширення української етнографічної території в значніших розмірах навряд чи є можливим. Ті думки, які висловлювалися подекуди в літературі, що природнім східним кордоном України буде Волга й Каспійське море, навряд чи мають під собою реальні підстави.

Замість екстенсивного поширення своїх кордонів, українська нація вступає в нову стадію — стадію закріплення існуючих кордонів, створення на українській етнографічній території поруч з українським селом українського міста, поруч з українським хліборобством українського промислу й української торгівлі.

Ріжні форми і ріжний характер приймає цей процес стабілізації української національної території в ріжних частинах української землі. Новим фактом для нашої національної історії є початок досить інтенсивного національного руху на нашому західньому пограниччі — в тій частині нашої етнографічної території, де до цього часу ми свої національні позиції весь час здавали. Національний рух на Пряшівщині й Підкарпатті, на Лемківщині, на Поліссі й Холмщині, саме в тих частинах нашої національної території, можливість заховання яких за нацією виглядала досить сумнівною, є один з виявів того нового етапу, що в нього вступає нація. Той стихійний зріст кооперативного руху, який, не зважаючи на всі перешкоди і перепони, невпинно йде вперед на всіх українських землях, де до того є найменша можливість, в своїй основі є одною з форм реалізації змагання нації до створення власного промислу і торгівлі.

Першорядне значіння для майбутнього нації мають ті процеси закріплення етнографічної території, які мають місце на совітській Україні. В результаті хліборобського характеру нашої дотеперішньої колонізації маємо ми з погляду національного дуже слабо закріплені ми два райони на своїй території. Це є чорноморське побережжя і Донецький басейн. Між тим, обидва ці райони є рішачими в справі перетворення нашого в націю модерного типу.

Процес боротьби за ці райони ще не закінчено. Проте є багато даних, які свідчать, що перевага в цій боротьбі хилиться на наш бік.

Зріст українського населення по містах, зріст кадрів українського робітництва — все це створює ті потенціальні кадри, які при змінних умовах можуть виступити як активні чинники в створенні національного промислу і торгівлі. Дотеперішні спроби господарської відбудови народнього господарства на Україні, з неминучим при пануючій державній системі переведенням централізації і наданням російського характеру створенням господарським центрам, не дали позитивних результатів. Особливо з національного погляду є важним факт загломлення і краху п'ятилітки. Можливості і розміри російської експансії в майбутньому при тій ситуації, яка починає укладатися, не віщують для нас особливої небезпеки. При перенесенні центрів російської промисловости на схід, при необхідності господарського закріплення Сибіру, де небезпека з боку Японії носить цілком реальний характер, московський центр може на Україну дати лише обмежену кількість людей і засобів. Отже можливості остаточного закріплення сучасної української етнографічної території в межах СССР за нашою нацією, включаючи сюди Донецький басейн і чорноморське побережжя, можливості збудування на ній українського міста, українського промислу і торгівлі, є річчю цілком можливою і реальною.

З другого боку, є цілком реальною надія заховати і закріпити за нацією українську етнографічну територію в межах Польщі. На користь нам діє тут цілий ряд причин. Польська експансія на наші землі і до цього часу носить той характер, який вона носила в минулому. Це є хліборобська колонізація й релігійна римо-католицька акція, яка має яскраве національне забарвлення. Можливості експансії національного польського промислу і торгівлі, при їх великій слабості, є дуже обмежені. Між тим думати про можливість національного захоплення певної території шляхом хліборобської колонізації, тим паче шляхом релігійної пропаганди, при модерних умовах вже не можна. З другого боку, що-до українських земель у Польщі ми маємо ситуацію тотожню з тою, яка існує, що-до українських земель, в СССР. Сили і можливості польської експансії на українські землі є обмежені, бо український терен не є єдиний терен польської експансії. Польща мусить основну увагу звертати на оборону свого доступу до моря, на закріплення своїх західних земель, а це не може не впливати на ослаблення її експансії на сході.

Таким чином можна сподіватися, що в наступаючому процесі стабілізації української національної території нація без значніших і більших втрат задержить цілу ту територію, яку вона має досі. Ті простори, які до цього часу були опановані нами хліборобськи, будуть тако-ж опановані торговельно і промислово. Зникає нонсенс наших днів, коли на українській етнографічній території існує чуже нам національно місто. Найважливішим моментом в цьому процесі буде те, що українська нація стане твердо і остаточно на берегах Чорного моря. Завдання, яке стихійно змагалася розв'язати нація на протязі цілої своєї історії, розвитком подій і нашими свідомими зусиллями буде вирішено на нашу користь.

Наше перетворення в модерну націю принесе з собою виразну змі-

ну в питомому тягареві окремих частин української національної території. Нашим центром був Київ, а тими районами, де відбувалися головні події нашої історії були Правобережжя і Галичина, почасти Лівобережжя; наш південь відігравав цілком підрядну роль. Майбутнє має принести в цьому відношенні дуже поважні зміни. Центр нашого господарського життя перенесеться на південь; там, на базі розвиненої металургічної і кам'яно-вугільної промисловости, інтенсивної закордонної торгівлі і мореплавства, на базі відбудованого сільського господарства будуть створені основи нашої економічної могутности. Інтенсивний розвиток господарського життя створить підставу для широкого розвитку культурного і політичного життя. Там створяться ті осередки, до яких буде тяжити ціла нація.

Київ і Правобережжю, не зважаючи на всі історичні традиції, які з ним зв'язані, важко буде видержати конкуренцію із Степом і його міськими осередками. Ті галузі промисловости, які репрезентує Правобережжя — галузі промисловости по обробці продуктів сільсько-го господарства, в першу чергу цукроварство — в національній економіці можуть відігравати лише другорядне значіння. І сам Київ — осередок цього району — може відігравати в господарському відношенні лише другорядну роль. З Києвом зв'язані великі культурні і національні традиції, але чи дадуть вони йому залишитися загально визнаним єдиним національним центром, ми не знаємо. Ми думаємо, що столиця майбутньої української держави буде не в Києві. Державний центр буде на півдні — там де найінтенсивніше буде битися живчик українського господарського і культурного життя. Факт стабілізації української національної території, свідками початкової стадії якої ми являємося, нерозривно зв'язаний з нашим остаточним закріпленням на чорноморському побережжі і в Донецькому басейні; він принесе з собою нові провідні ідеї і новий напрям в наше національне життя і нашу культуру. Станемо ми поруч з Францією і Італією одною з середземськоморських націй. І цим новим провідним ідеям нашого національного життя і нашої національної політики скоріше може відповідати новий державний осередок, нова столиця на півдні, ніж Київ, традиції якого виростили і склалися за тих часів, коли ми були відрізані од моря.

* ,

Ми дали нашій статті заголовок «Перед завісою майбутнього». Торкається вона проблем, для розв'язання яких ми в дану хвилину не маємо і не можемо мати вистачаючої кількості даних і фактів. Те, що конструюємо ми, не може бути більше від того, що ми назвали вище робочою гіпотезою. Але думаємо, що в нашій робочій гіпотезі можна знайти елементи і частини цілком доведені, вповні аксіоматичні; їх мусять прийняти, з ними мусять погодитися і ті, які не приймуть наших дальших висновків. Думаємо, що в кожному разі до цієї цілком доведеної частини нашої конструкції належать думки про те національне значіння, яке мають для нас Донецький басейн і чорноморське побережжя.

І з цього погляду непростимим гріхом нашої преси і літератури є те, що справам, які торкаються цих частин нашої етнографічної території уділяється мінімальна увага. Чим скоріше ця байдужість, ми не вагаємося сказати — злочинна байдужість, мине, тим більше це буде відповідати нашим національним інтересам.

В. Садовський

Шматочки минулого

XI.

Одеса. Український театр. Суворин та Заньковецька.

Коли біг потяг з початку Поділлям, а потім Херсонщиною, тоді тільки зрозумів я, яка велика Україна.

На біленьких хатах жовті мережані стріхи, коло вікон мальовані віконниці, великі вишневі сади, чудові букові та дубові гаї, а потім і степ без кінця, степ вже поораний німецькими плугами, що кожного тягнуло по три пари волів. Люде здавалися наче дужчі, дівочі вбрання кольоровіші, села багатіші, ніж у нас на Лівобережжі. Ще не весь хліб був уже в копах, колівалася пшениця, наче золоте море. Почувалося, що до холодної осені тут ще дуже далеко: вночі тепло, як і в день, а зірки на небі наче срібні гузики на циганській жілетці.

Чорне море зачарувало мене. Порт. Сотні чужоземних пароплавів, тисячі вагонів, навантажених нашим українським дзерном...Європа... Український Марсель...

А місцевий театр, який будинок... Це-ж тобі не київська опера, думав я.

На п'ять поверхів, увесь у новому синьому оксамиті, величезна люстра...

А коло головних дверей у рямках афіші, а на них красуються імена: Карпенко Карий, Микола Садовський, Панас Саксаганський, Заньковецька, Затиркевичка, Ліницька, Борисоглібська, Загорський, Мова, Чичорський.

Хоч і не багатий був, а не жалував грошей дялько Хведір на ці вистави. Що-тижня ложа, а то і двічі на тиждень... І Кондрат бував з нами... А репертуар: «Зимовий вечір», «Ой, не ходи, Грицю», «Сто тисяч», «Лиха іскра»... Всі п'єси Карпенка-Карого, Кропивницького, Старицького, чудовий хор, а тако-ж оркестра; декорації, вбрання не тільки прекрасні, а ще і правдиві, життєві.

Як божевільний повертався я по кожній виставі до своєї студентської кімнатки, кожду програмку, на жовтому папері, наклеював до свого щоденнику...

Захоплювалися нашим театром не тільки українці.... Французи іменували Саксаганського другим Кокленом, Заньковецьку рівняли

до Сари Бернар. Жиди закупляли найдорожчі ложі. Приїздили з колоній Клейнлебенталь та Люстдорф німці.

У цьому театрі я зрозумів, яка сила нація, яка сила мистецтво, вільне та правдиве.

Ходить по сцені вже старий Іван Карпович Карпенко-Карий і шепоче:

— Ох, землячко, свята землячко....

Аж у п'ятому ярусі чутно, як він шепоче, бо сам автор добре знає, як треба вимовити кожне слово.

Або Панас Саксаганський, що виконує ролю Бонавентури в «Ста тисячах»:

— Невозможно, знаєте, сомніваться... Два копили й один указує на восток, а другий на запад...

Його «арго» напів-інтелігента, напів-селянина, напів-божевільного — це була така високоталановита гра, що, здавалося, вже ніхто ніколи так цієї ролі не виконає. Та так воно і вийшло...

Російське начальство злякалося цього театру, бо й справді це була найсильніша пропаганда особливості українського мистецтва.

Я не пишу зараз про виконання окремих ролей, окремих вистав, бо література про цей театр досить велика. Як узяти та передивитися всю російську щоденну пресу за ті часи, то з статей в ній про український театр можна б було зробити багато окремих книг... Колишній історик українського мистецтва це, безумовно, зробить. Я-ж хочу тільки підкреслити загальне вражіння та де-кільки розмов із незабутніми діячами театру тієї доби.

Мабуть років за десять по цій зимі, по тому, як «малороссы» побували і в Петербурзі, а сам я вже був на службі, довелося мені розмовляти з Саксаганським і ось що приблизно він мені оповів:

— Наш театр став такий, бо не було у нас жадної малої ролі, всі великі, всі значні. Ви бачили наше виконання «По ревізії»?

— Бачив, і не раз!

— Ну, так щоб ви знали, там найтрудніша роля п'яного свідка. На неї треба доброго актора, щоб не шаржував, те-ж така сама роля і сторожа... Театр ми збудували, а ось доброї критики у нас бракує, бракувало та мабуть і не було.

— Ну, а все-ж таки хто найкраще зрозумів силу талановитості вашої трупи?

— Дивно сказати, але це старий Суворин. Візьміть його книжку «Хохлы й холушки». Той добрав толку. А подивіться, яке видання. На кожній сторінці тільки з одного боку друковано, а які фотографії. Отже, нікуди правди діти, жадний з українських меценатів так не написав і не видав. І як той Суворин благав Заньковецьку, щоб вона перейшла на російську сцену. Так ні, не погодилася. Старий ніяк не міг зрозуміти, що українська сцена — зовсім особня від російської, бо і нарід наш, його вдача, його життя зовсім особні, не такі. Тут не шовінізм, не політика, тут етнографія стає на перешкоді, бо російська психологія взагалі зовсім інша... Знаєте, є мислівські собаки: сетер і пойнтер, обидві добрі породи, але вдача в їх не одна. Гоголь чудесно

писав російською мовою, але як то кажуть «обороти» в найкращих його річах залишаються суто українські... Ну, не можуть вони цього зрозуміти... Або не хотять...

Я не цитую слів Панаса Саксаганського, але зміст їх був такий. З усієї найславнішої родини Тобілевичів був він найталановитіший і наче розумніший, а що-до комізму, то те-ж ніхто до нього не міг дорівнятися....

На припочатку моїх шматочків я вже писав, що батько мій, Олександр Лазаревський дуже рідко сміявся.

Але якось на банкеті у В. В. Тарновського, де були й актори українського театру, впросили Саксаганського, щоб він виконав якусь свою роль, старенького поміщика з «Мартина Борули», без жадного гриму. Дали йому тільки довгий чубук та літній картуз дворянський з червоним оком. Той чубук Саксаганський довго розпалював, смоктав та хрипів, промовляючи...

Оце й все. Але сміху було...

Про цю подію вже пізніше оповідав мені сам Саксаганський:

— Так, щоб ви знали, ваш «суворий» папаша не то що смівся, а аж плакав од сміху...

— Скажіть, Панасе Карповичу, як ви так добре пізнали душу і селянина, й якось там підпанка, і волосного писаря?...

— А так, що колись я займав посаду станового пристава, — от тоді і роздивився оцю всю «публіку», а що бачив і що чув, того не забував. І ніколи не ідеалізував нашого селянина... У кожного з них сидять поруч і звір, і добра людина, а тому буває він і таким, і таким.

Саксаганський промовив, хитнув головою і весело подивився мені у вічі. Міміка у нього була особлива, знаменита і часом нею він казав більше, ніж словами.

І здався він мені подібним до когось... Але до кого, не міг я зрозуміти. Минуло з того часу чи не тридцятьоро років. Якось випадково купив я собі портрет великого французького письменника Гюї де Мопасана. Глянув я на його вуса, на його брови і тієї-ж хвилини пригадав Панаса Саксаганського-Тобілевича. Один погляд, один вираз волі...

Казали колись братам Тобілевичам у Петербурзі:

— Ваша игра понравилась государю императору (цеб-то Олександрові III) и онъ высказалъ пожеланіе, чтобы не чинили препятствій вашей труппѣ, мало того, даже разрѣшено вамъ играть безъ предварительнаго русскаго водевиля. Поздравляемъ васъ съ такимъ успѣхомъ, ну, чтожъ, играйте в столицѣ, но ни въ Кіевъ, ни въ Полтаву мы васъ не пустимъ....

Але повернувшись з японської війни до Київа, я там застав, хоч правда, трохи зменшену, знамениту трупу.

Пішов за сцену.

— О, чорт Бориса Лазаревського приніс, почув я знайомий голос Саксаганського.

Але зраділи обидва, і того-ж вечера довго розмовляли, здається, у клубі «Родина», що містився на розі Великої Володимирської,

у тому самому помешканні В. Тарновського, де колись Саксаганський так смішив мого батька.

Панас Карпович розпитував про війну, про Московський Художній театр. І я йому оповів, як я подарував О. Л. Кніпер — дружині Антона Чехова малесеньку книжку «Корифеї української сцени», та як «снисходительно» посміхнулася артистка...

Саксаганський відповів:

— А проте цьому театрові нема чого посміхатися з нас... Бо ми раніше за них запровадили на сцені той страшенний реалізм, що так хвилює глядачів. Це у нас в «Безталанній» жива дитина плакала, це у нас за столом їли та пили не бутафорські, а справжні наїдки та напитки... І, наприклад, я свої чоботи для ролі «Бонавентури» не від шевця дістав, а вишукав їх на базарі. Життєва правда це наше. А вже по нас її зрозуміли московські художники...

Постаріли вже всі три брати, особливо Іван Карпович, скаржився він мені:

— Ну, що його робити з дітьми, благав я сина — одружися з українкою, і казав йому — не губи коріння, а він узяв та з французанкою й одружився.

А М. К. Заньковецька оповідала:

— З Антоном Чеховим я дуже добре була знайома. У нього, так як і у Гоголя, весь гумор наш. Як би його дід Ігор Чехов не був кріпаком катеринославського поміщика, Черткова, то не було б в Антона і того гумору. А як ви думаєте, чого це йому забажалося назвати свою п'єсу «Вишневий Сад»? Але мила людина була той «Чеша» — тільки посміхався, як старий Суворин благав мене перейти до російської сцени.

Мабуть читач оцих шматочків вже давно хоче запитати автора:

— А чому це ви почали оповідати про Одесу та про початок вашого студентства — цеб-то вищої освіти, та й зупинилися на спогадах про український театр?

Отже відповідаю:

А тому що для моєї вищої освіти театр Саксаганського та Заньковецької дав мені десять разів більше, ніж такі професори Новоросійського університету, як Чижов, Смірнов та Табашніков...

Може це цілком моя була хиба, але добре дрімалося на їхніх лекціях, оце і все, що я можу оповісти за них. Не хочу я паперу нищити.. Зовсім инше вражіння в Києві мав я від лекцій Владимирського-Буданова, Євгена Трубецького та Оболенського, там хоч би і задрімав, так прокинувся б...

А крім того хочеться мені зафіксувати справдішніх українських діячів, бо почуваю, що надходить час, коли політика, голод да Джугашвілівська влада не то-що з'їдять нашу силу та красу (бо цього не подужають), але понівечать все святе. Та й надовго. Ще й казатимуть наші нащадки, що нічого цього не було.

Отже, не лічучи себе істориком ані з якого боку, все-ж таки хочу оповісти про те, що закреслилося в голові та в душі.

(Далі буде) **Борис Лазаревський.**

4-ий З'їзд Т-ва б. Вояків Армії УНР у Франції.

Перший день — 31. XII. 1932 р.

З'їзд скликано було Управою в Парижі в суботу 31 грудня 1932 р. та неділю 1 січня 1933 року. Побоювання Управи Т-ва, що філії та зв'язки не зможуть із-за лихого матеріяльного стану наших членів прислати багато делегатів, сповнилися. Прибули лише делегати від філії в Альгранжі-Кнютанжі, сотн. Василь Силенко, та від філії в Шалеті. Остання була численна: полк. М. Татаруля, сотн. Яременко, сотн. Кислиця, пор. І. Шаповал. Філії вислали своїх представників із своїми стягами. Філії в Оденле-Тіші та в Крезе мали бути представлені, але в останню хвилину трапилися перешкоди, здебільшого матеріяльного порядку, тому надіслали ці філії лише свої писемні звіти.

На всіх урочистостях та на самому з'їзді була присутня майже вся паризька група Т-ва на чолі з Управою Т-ва.

* * *

З'їзд розпочався в суботу 31 грудня урочистим засіданням в салі Федерації Бельгійських Інвалідів у Франції (59, Рю Верньо, Париж 13). На просторій сцені поставлено було столи, а за ними зайняли місця: в центрі — генерал-хорунжий О. Удовиченко, голова Т-ва, ліворуч від нього п. Жак Деляюш, генеральний секретар Французької Національної Федерації Т-в Інвалідів, Жертв Війни та б. Вояків, праворуч — п. Керкгоф, голова Федерації Бельгійських Інвалідів у Франції, далі — полк. М. Татаруля та члени Управи — сотн. Казімірчук, хор. Малашко та М. Ковальський. Тло сцени було прикрашено прапорами: бельгійським, французьким, англійським.

Перед сценою з двох боків стали прапори: ліворуч бойовий прапор 3-ої Залізної Стрілецької дивізії, що його тримав п. Мещанинець, бойовий значок командира 3-ої Залізної дивізії, що його тримав хор. Охмак, та прапор Т-ва б. Вояків Армії УНР у Франції, що його тримав пор. Меринів. Праворуч од сцени стали прапори: прапор Французької Національної Федерації Т-в Інвалідів, Жертв Війни та б. Вояків, що його тримав сотн. Титлюк, прапор філії Т-ва в Альгранжі, що його тримав сотн. В. Силенко, та прапор філії Т-ва в Шалеті, що його тримав сотн. Кислиця. Хор Т-ва б. Вояків став праворуч.

Серед численної аудиторії, в якій були члени Т-ва з своїми родинами, було багато французів та бельгійців. Українську колонію представляли п. проф. О. Шульгин, голова Місії УНР у Франції, п. М. Шумицький, голова Генеральної Ради Союзу Укр. Емігр. Організацій у Франції, п. І. Косенко, генеральний секретарь Головної Еміграційної Ради, п. В. Никитюк, голова Спільки Українських Інженерів у Франції та інші. Редакцію «Тризуба» представляв її секретарь С. Нечай.

О 20 год. 30 хв. О. Удовиченко відкрив з'їзд подякою присутнім, що вшанували наше скромне свято, привітав п. п. Деляюша та Керкгофа, та висловив жаль, що немає тут голови Федерації п. Жозефа Граньє. Якого хвороба примушує не покидати його хати, та попросив п. Деляюша передати від імени всіх присутніх п. Граньє побажання найскоршого видужання.

«Минулий рік, — каже ген. О. Удовиченко, — в житті Т-ва збігся з двома важливими подіями: 15-ої річниці відродження української армії та 5-ої річниці існування нашого Т-ва.

15 років тому назад в несприятливих умовах одродилася українська армія. Ще не встигла вона прийняти певні організаційні форми, як її було покликано до збройних чинів. Більше як трьохлітня боротьба армії за

незалежність України закінчилася перемогою ворога і армія мусіла покинути рідні терени. Тяжкий був цей момент, але він був хвилимовим.

Армія його пережила. Дуже мала частина вояків піддалася на ласку ворога, не витримала, духовно впала, але більшість, і то переважна, велика більшість сказала: або смерть, або перемога.

Політична ситуація примусила вояків армії розпорозитися по всьому світі. Здавалося, що, будучи пошматованою, армія наша, наші вояки втратять спайку, і від армії залишаться лише жарні спогади. Але так здавалося.

Політичні обставини знищили армію, як окремий організм, але вони не змогли знищити душу армії, її традиції, її спайку, що виробилися під час збройної боротьби. Не знищили, і не знищать.

Тому нема нічого дивного, що наше вояцтво, розпорозене по різних країнах, в першу чергу почало шукати нових форм свого організаційного життя. Так повстало і наше Т-во в 1927 році у Франції.

Не відразу воно повстало. Після пережитого, на ґрунті розчарування, багато з нас шукало нових шляхів в національній роботі. Перед нами, як в сінема пройшли — партії, групи, окремі особи з претензією на вождів. Все це ганялося за душею нашого вояка. Але здоровий розум вояка сказав: ми створили свій державний центр — уряд УНР, він є наш, кров од крові, плоть од плоти, і тому ми можемо підпорядкуватися на емі граці і лише йому. і більше нікому.

Так було вирішено питання, так мовити, політичних позицій Т-ва.

Перед Т-вом повстало питання, що робити далі: звичайно, в першу чергу — питання об'єднання б. вояків, а потім і інші питання, зв'язані з нашим щоденним життям.

А далі? Далі, ми не могли обмежити нашу роботу лише залагодженням життєвих потреб. Відповідь на це дала сама ситуація, в якій ми опинилися у Франції. Ми побачили, що тут нас мало знають, мало знають не тільки нас, але не знають і тої ідеї, за яку ми роками боролися, за яку наші товариші вмیرали й гинули, не знають наших стремлень, наших державних змагань.

Тому ми кинулися на роботу національної пропаганди. Вояки зрозуміли, що сьогодні національну боротьбу мусять вони провадити не з рушницею, але розумом, словом, пропагандою. Не відразу ця робота налагодилася. Не одразу вона йшла добре. Спочатку елементарна пропаганда серед свого робітничого оточення, а далі серед інтелектуальних верств французького громадянства, і нарешті наша уперта активність знайшла відгук і серед видатних французьких чинників.

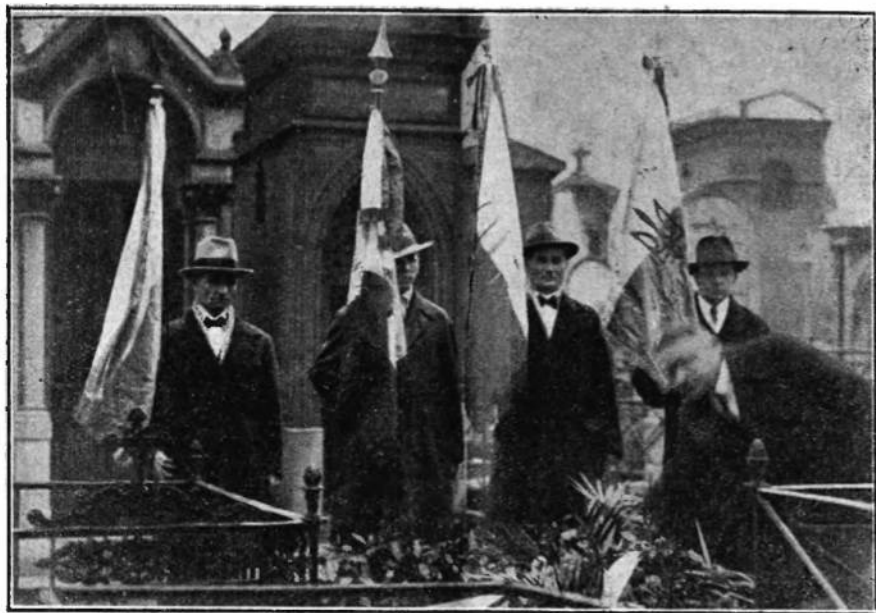
Чи ж воно справді так? Так! Сьогодні ви бачите по-між молодих стягів, стягів, що символізують нашу боротьбу за державність України, ви бачите давній заслужений стяг французьких комбатантів, під яким об'єднано сотні тисяч героїв Вердена, Марни й Суасона. Сьогодні ви бачите серед нас одного з кращих і видатніших діячів французьких комбатантів п. Жака Деляноша, який став вірним приятелем України і її визвольних змагань. Сьогодні ви бачите тут і прапор бельгійських інвалідів у Франції, і бачите за цим столом голову їх заслуженого діяча, великого інваліда Керкгофа, що разом з своїми колегами виявили вже стільки симпатій до нашої справи, стільки любови й доброзичливості до нас.

Отже ми з певністю можемо сказати собі, що марно ми часу не втратили. Ми приїбрали друзів, хороших друзів, вірних друзів, що зрозуміли наші змагання, і що нам стають у пригоді у тяжку годину.

Завтра ми вступаємо в новий рік свого життя. Перед нами ще сила праці. Але нас, що звикли до бід, до страждань, до тяжкої долі, це не мусить страшити.

На початку нашої збройної боротьби, ми, здавалося, мали перед собою нетеребарімий мур, а те зламали його. Зламаємо і далі всі перешкоди, що будуть стояти на шляху нашої боротьби.

Але, оглядаючися на минуле, на перенесені труднощі на пережиті

4-ий З'їзд Товариства б. Вояків Армії УНР у Франції.

Покладення вінка на могилі Головного Отамана С. Петлюри. Другий зліва прапор Французької Федерації Комбатантів.

лихі часи, мусимо віддати шану всім тим, кого з нами сьогодні нема. Всім тим, відомим і невідомим, воякам українським, нашим братам по зброї, що життя своє віддали за визволення нашої батьківщини. Встаньмо і вшануймо в першу чергу пам'ять нашого вождя Головного Отамана Військ УНР Симона Петлюру і нашого великого приятеля, патріота великого, сержанта Вердена, Андре Мажіно, що виявив за свого життя багато розуміння наших страждань національних»....

Всі встають і мовчанкою вшановують пам'ять полеглих.

Після хвили тиші ген. О. Удовиченко закінчує своє вступне слово:

«Отже, вступаємо в новий рік, вступаємо повні віри, волі й енергії, переконані, що своєю активністю, своєю роботою на користь батьківщини, наблизимо час перемоги нашої над ворогом, що посів нашу землю...»

Слава нашому Головному Отаманові, Голові Держави А. Лівіцькому, слава урядові УНР, слава нашому вояцтву.... Слава!».

Промову ген. О. Удовиченка покривають звуки «Ще не вмерла України», що його виконує хор Т-ва під орудою п. М. Ковальського. Всі стоючи вислухали національний український гімн.

Після того ген. О. Удовиченко бере слово і зазначає, що, користуючися днем з'їзду, Т-о вирішило подякувати п. п. Жозефові Іраньє, голові Федерації, та п. Деляшові, генеральному секретареві, за їх дбайливе відношення до Т-ва та за їхні симпатії до стремління українського народу, в спосіб піднесення адрес та подарунків. Адреси виконані рукою, оздоблені фарбами та золотом, писані старим шрифтом XVII-го століття, зроблені були п. М. Ковальським.

Ген. О. Удовиченко зачитав їх прилюдно українською мовою, а п. М. Ковальський відчитав переклад їх на французьку мову. Підчас передання їх, присутні зробили п. Деляшові справжню овацію, чути було вигуки «Vive la France», «Хай живе Граньє», «Хай живе Деляш».

Після того ген. О. Удовиченко звернувся до п. Деляша з таким словом:

«Пане генеральний секретарю,

Я мав оце шану і приємність дякувати вам і панові голові Федерації, як представникам великої Французької Федерації Інвалідів. Дозвольте-ж тепер подякувати вам персонально і піднести в імені українських вояків, що перебувають у Франції, ці скромні подарунки».

Після чого ген. О. Удовиченко передав п. Деляшові подарунки, призначені для нього та п. Граньє.

Врешті бере слово п. Д е л я о ш, генеральний секретар Національної Федерації Інвалідів. Його промова звучала так:

«Пане генерале, дорогий пане генеральний секретарю, шановні пані, любі товариші,

Дозвольте вам заявити, що я надзвичайно зворушений вашою милою і ласкавою думкою передати мені сьогодні ці подарунки, які для мене надзвичайно цінні і лишаються в моїх очах, як записка вашої приязни.

Наше вдоволення було б повним сьогодні, коли б наш федеральний голова Жозеф Граньє був між нами. Ви знаєте, що він нездужає вже на протязі кількох місяців: він сподівався, не дивлячись ні на що, прибути сьогодні, але лікарі йому категорично заборонили виходити з дому ще на протязі тижнів. Граньє радів думкою бути сьогодні з вами, і ви, певно, не сумніваєтесь в його почуттях до вас. Прошу-ж вас прийняти його найщиріші вибачення.

Передаючи мені тільки-що засвідчення вашої симпатії, ви мені говорили про вдячність до Національної Федерації за її приязне відношення та підтримку. На мій погляд, ті заслуги, що ви їх нам приписали, трохи перебільшені. Бо-ж чи наше відношення до вас не є натуральним? Чи-ж не були ви підчас страшної великої війни нашими вірними товаришами бойовими? І коли бачиш ту стійкість і ту гідність, з якими ви переносите ваше вигнання, той культ до пам'яті ваших великих вождів, що од вас одійшли, коли бачиш вашу глибоку прив'язаність до далекої і милої батьківщини вашої, то як же можна вас не любити?

Поминаючи ці почуття приязни, ми, крім того, маємо і обов'язок зайнятися Україною.

Ви знаєте, що французькі бувші вояки, і з окрема члени Національної Федерації, присвячують найбільші свої зусилля до усталення миру взагалі, і з окрема до усталення європейського порозуміння, до цих двох питань, які нерозривно зв'язані одне з одним. З цього погляду, ми маємо обов'язок дивитися в майбутнє Сходу Європи.

На одному з наших міжнародніх конгресів, на останньому засіданні Комісії Миру, один з делегатів встав і сказав: «Не вважайте, що мир є питанням лише франко-німецького порозуміння, думайте про Центральну Європу, але думайте тако-ж і про Східну Європу». Ці слова сказав представник ваших інвалідів в Польщі (*). Ви можете бути певними, що найбільш уважними слухачами тоді були власне делегати Національної Федерації.

Вам, пане генерале, що ведете провід у вашому товаристві з такою добротою і такою стійкістю, вам, дорогий пане Ковальський, якого відданість справі і розумну активність ми цінімо що-раз більше, вам, шановні пані, і вам, всі мої дорогі товариші, маю за шану, на кінець року, скласти найкращі і найщиріші пообачання від Національної Федерації.

*) Тут п. Деляш згадує про виступ проф. Р. Смаль-Стоцького, делегата Спілки Інвалідів Армії УНР у Польщі, на конгресі СІАМАС'а у Відні, де з ним познайомився промовець.

4-ий З'їзд Товариства б. Вояків Армії УНР у Франції.

Похід до могили Невідомого Вояка на площі Етуаль. Другий зправа прапор Французької Федерації Комбатантів, третій зправа — прапор Товариства б. Вояків Армії УНР у Франції з прип'ятим напередодні французькими комбатантами французьким національним бантом.

Мені лишається тепер дуже приємна місія до виконання. На останньому засіданні Керівної Ради Федерації, ми обмірковували, в який спосіб ми можемо виявити нашу симпатію до вас, яким символічним жестом висловити вам нашу приязнь. Багато думок було подано, але на цей раз ідея прийшла до нас з Бельгії. Мій приятель Керкгоф, що сьогодні сидить за цим же столом, пригадує собі, що на банкеті, який закінчував роботи нашого конгресу в Брюсселі, міністр Бельгії Бовес виявив надзвичайно зворушливий і чулий нашому серцеві жест та удекорував бельгійськими кольорами прапор нашої Федерації. Наша Керівна Рада гадала, що, наподоблюючи цей жест відносно вас, вона скріпить ще дужче ті стосунки, що нас з'єднують з вами.

Мої дорогі товариші, я щасливий і гордий, що маю високу шану, яка мені припала, приколотися сьогодні французьку трьохкольорову стрічку на прапор бувших українських вояків...»

В цю хвилину сотні Меринів з прапором Т-ва наближається до президії, нахиляє прапор, а п. Деляш з видимим зворушенням причеплює французьку стрічку до держална українського прапора. Хор Т-ва співає «Марсельезу». Присутні, зворушені цією чулою церемонією, встають і після могутніх звуків французького національного гімну, влаштовують довгу і невгаваючу овацію представникові великої Французької Федерації.

«Я вам дуже вдячний, — продовжує п. Деляш, коли настала тиша, — за виявив вашої прихильності. Дозвольте мені, закінчуючи моє слово, подякувати вам за той голд і шану, що ви віддали пам'яті нашого великого президента і міністра Андре Мажіно, спогад про якого живе в нашому серці.

Дозвольте і мені тако-ж вигукнути: « Х а й ж и в е У к р а ї н а ! »

Оплески і вигуки «Вів ля Франс» були відповіддю на останні слова генерального секретаря Національної Федерації.

Після того забирає слово п. Керкгоф, голова Федерації Бельгійських Інвалідів у Франції. У своєму слові він спочатку дякує ген. О. Удовиченкові і всім українським воякам за ту честь, що він дістав на цьому засіданні. Хоч п. ген. О. Удовиченко говорив українською мовою, але він, Керкгоф, зрозумів його, не знаючи мови, бо розуміє він долю українського воїнства, вона подібна до долі бельгійського, коли була велика війна, розуміє він долю України, бо вона так подібна до минулого Бельгії. І радіючи з того, що українські вояки виановують представників тої французької Федерації, де вже багато років афілійовані й бельгійці, він щиро вітас українських вояків, і запевняє у повній симпатії бельгійців до українців та говорить про повну готовність бельгійців прийти з допомогою для українців. «Цей будинок, — говорить він, — що належить бельгійським інвалідам у Франції, до ваших послуг, вояки українські, і будемо раді, коли ви почуватимете себе тут, як вдома. Наше серце, наша душа з вами»...

Промова бельгійця викликала так само надзвичайне зворушення на сцені, і присутні, вигукуючи «Вів ля Бельжик», покривають останні його слова аплодисментами.

На цьому і було закінчено офіційну частину з'їзду. Голова Т-ва ген. О. Удовиченко, проголосивши закриття цієї частини з'їзду, запросив представників Національної Федерації та бельгійців, а також чіліних представників української колонії, на шнянку шампанського кого буфету-

Другий день з'їзду, 1 січня 1933 року.

О год. 9.45 члени Т-ва разом з Управою Т-ва та делегатами від периферії зібралися біля брами кладовища Моннарнас, того кладовища, де знаходиться могила св. пам. Головного Отамана С. Петлюри. Присутні з прапорами пройшли до могили. На цей раз прапор Національної Федерації супроводив українські три прапори: прапор Т-ва, прапор філії в Шалеті та філії в Альбранжі-Кнютанжі.

Оточивши могилу, присутні стали струнко. В головах стали прапор Федерації та прапор Т-ва, ліворуч та праворуч від них — прапори філії. Голова Т-ва ген. О. Удовиченко та полк. Татаруля поклали на могилу Головного Отамана велику китицю з живих квітів з національними стрічками, на яких було написано: «Головному Отаманові С. Петлюрі — 4-ий з'їзд Т-ва б. Вояків Армії УНР у Франції». Це вперше, що французький прапор був присутній на церемонії на могилі Головного Отамана.

Після хвилини мовчанки, підчас якої прапори в пошані схилилися над могилою, присутні залишили кладовище.

* * *

О 11 год. 45 хв. члени Т-ва разом з Управою та делегатами зібралися на площі Етуаль біля Триумфальної арки разом з прапорами своїми та прапором Федерації.

За три хвилини 12-та присутні вояки вишикувалися в колону, маючи на чолі прапори. Потім рушили до могили Незнаного Вояка. Прапори—Федерації та Т-ва стали в головах, по боках—прапори філії. Вояки стали двома лавами з двох боків могили французького вояка. Потім ген. О. Удовиченко разом з полк. М. Татарулею поклали китицю живих квітів з написом на стрічках: «Французькому Незнаному Воякові — бувні вояки українські у Франції».

Хвилина мовчанки, прапори схилиються, лави застигають «струнко». Надзвичайно зворушлива хвилина. З сталевого кола, що в головах, коливається невгасиме полум'я, що й денно, й ношно стереже пам'ять того, хто став символом героїчних змагань Франції. Який простий, але який величній символ. Ці прості слова, що їх начертано на плиті: «Тут спочивас

4-ий З'їзд Товариства б. Вояків Армії УНР у Франції.
Покладання вінка на могилі французького Невідомого Вояка.

один французький вояк, що вмер за батьківщину...» глибоко западають в душу кожного, хто підійде виклонитися його пам'яті.

Хвилина мовчанки пройшла, навколо багато сторонньої публіки, що зацікавилася незвичним кольором для неї чужоземних прапорів, підходять прочитати від його квіти, дивляться, прислухаються до мови...

Президія Управи та делегати йдуть розписуватися у спеціальну книгу, що її вносить сторож-інвалід.

Коротка, але величчя церемонія справила і на наших людей глибоке враження.

(Далі буде).

Четверта сесія Ради Українського Центрального Комітету у Польщі.

25-26 грудня м. р. відбулася у Варшаві четверта сесія, обраної 2-тим делегатським з'їздом, Ради Українського Центрального Комітету у Польщі.

Зібралася вона в часі, коли життя української еміграції у Польщі, як і в цілій низці інших держав, перебуває в умовах загальної економічної кризи, яка не зможе залишитися без впливу і на проявах його активної

сти. Зібралася в часі, коли в рядах української еміграції побільшилося число безробітних, несення помочі яким стає на чолі місце в праці Головної Управи УЦК, її організації та філії, а тим самим могло б відтягти їх увагу від інших, але не другорядних завдань.

Кожен з'їзд, кожна сесія Ради, являється переглядом досягнень нашого еміграційного життя, стверджують, чи в тому темпі б'є його життя, ставлять провідні договори, по яких прямуватиме воно в будучині. Перед сучасною сесією Ради УЦК життя й обставини поставили цілу низку виняткових питань.

* * *

Невеличка саля УЦК у Польщі. Кресел лише стільки, скільки передбачається учасників нарад. На кожному креслі — видання Т-ва Прихильників Української Господарської Академії та Українського Технічно-Господарчого Інституту Позаочного Навчання. На стіні, за президіальним столом, — великі портрети бл. пам. Головного Отамана С. Петлюри, О. Саліковського, Є. Чикаленка.

Наближається година відкриття Ради. Її учасники займають місця. За президіальним столом: ген. В. Сальський, ген. М. Безручко, ген. О. Галкин, ген. П. Шандрук та д-р Л. Чикаленко. За столом Головної Управи: М. Ковальський, інж. П. Сікора, ген. В. Куш, полк. М. Садовський та В. Краснопільський. За столом Головної Ревізійної Комісії: А. Лукашевич та І. Шевченко. А далі — члени Громадського Суду: ген. В. Змієнко, С. Іванович та члени Ради: проф. І. Шовгенів, ген. В. Сінклер, проф. Р. Смаль-Стоцький, д-р П. Шкурат, ген. О. Загородський, підполк. Харитоненко, С. Кірічок, І. Липовецький, інж. І. Гнойовий, підполк. М. Серета, П. Чижевський, лейт. Шрамченко.

Сесію відкрив голова Ради ген. В. Сальський, вітаючи присутніх та вносячи на затвердження зборів порядок денний нарад Ради, який, по-за низкою питань організаційного характеру, містить в собі: справоздання з діяльності Головної Управи УЦК, доклади Головної Ревізійної Комісії та Громадського Суду, план діяльності і бюджет Головної Управи на наступний рік, справоздання з місць, дискусії над звітами.

Шаблонні назви точок порядку денного за хвилину мали заповнитися живим змістом, повним життя і праці, повним стремління і досягнень, а в той-же час і повним потреб, еміграційної нужди, шукань та боротьби...

Короткий доклад голови Ради ген. В. Сальського про зміни в складі Ради — виступив з складу проф. О. Лотоцький, а на його місце увійшов інж. І. Гнойовий — та про виконання президією Ради постанов минулої її сесії, і на порядок денний стає звіт з діяльності Головної Управи УЦК, який по черзі складали поодинокі її члени.

Перед організаційною секцією, звіт про працю якої склав полк. М. Садовський, стояла ціла низка завдань, на чолі місце серед яких висуувалася справа організованої опіки над українською еміграцією в зв'язку з загальною економічною кризою. Докладчик зупиняється над заходами Головної Управи, скерованими в цьому напрямку: ініціатива засновання Міжорганізаційного Комітету допомоги українським безробітним, до якого делегували своїх представників всі українські емігрантські організації міста Варшави і на чолі якого стала п. М. Лівницька, заходи перед Начальним Комітетом Допомоги Безробітним та ин.

Все це дало матеріальні наслідки, на яких тако-ж зупиняється докладчик, даючи при цьому й цифрові дані для деяких еміграційних осередків на периферії.

Широко зупиняється докладчик далі на організаційній праці на терені поодиноких осередків зкупчення нашої еміграції. Слід тут зазначити, що в справоздавчому році Головна Управа УЦК відчинила два нові осередки: в Луцьку і Яворові, що в тому-ж часі відбулися річні загальні збори членів 26 осередків і надзвичайні в 4 осередках (Плотночно, Івацевичі, Гайнівка та Августов), що на день скликання Ради Український Центральний Комітет мав відділи в 43, головнууповноважених і уповноважених в 14.

представників груп в 12 осередках скупчення нашої еміграції, що в минулому році було започатковано організацію в 19 місцях. Все це разом дає — 88 осередків скупчення української еміграції у Польщі.

Слід тут тако-ж зазначити і те, що в справоздавчому окресі часу в УЦК у Польщі було зареєстровано 2766 чоловіків, 1128 жінок, 1405 дітей, 4696 осіб, що з ріжних, і передовсім технічних, причин не належали до відділів УЦК, а перебували з ними, або з Головною Управою УЦК в тісному контакті. Все це разом дає 10.000 душ організованої і перебуваючої в контакті з УЦК української еміграції у Польщі.

Належне місце в докладі полк. М. Садовського знайшла й українська Станиця в Каліші. З багатьох організаційних моментів належить відмітити тут: призначення п. о. Івана Левитченка станичним священником після виїзду п.-о. Бриндзана, відкриття притулку для дітей і започаткування справи купівлі землі, на якій міститься станиця. На 24 грудня перебувало тут 108 старшин, 75 козаків, 101 жінка та 128 дітей. На станичній кухні харчувалося 136 осіб, а 98 осіб одержувало харчову допомогу гришми.

Звіт з діяльності культурно-освітньої секції Головної Управи УЦК зложив п. В. Краснопільський, в якому торкнувся він потреб як українського еміграційного шкільництва у Польщі, так і української еміграційної студіюючої молоді, а тако-ж і заходів Головної Управи УЦК, скерованих до їх задоволення.

Звернув по-за цим докладчик увагу Ради й на те, що в минулому справоздавчому році Головна Управа УЦК здобула три стипендії вищих шкіл, примістила чотирьох абсолютентів гімназії ім. Шевченка в Каліші на теологічний факультет Варшавського Університету, постачала пресу й інформаційний матеріал на периферію, організувала у Варшаві три урочисті академії і сприяла організації національних свят на місцях. Торкнувся тако-ж докладчик і діяльності Українського Національного Хору ім. М. Лисенка, який вдалося поставити на належну висоту і який в минулому році виступив на 5 академіях та 2 концертах, що влаштували українські організації, дав 4 власні концерти та 2 рази виступав у варшавському радіо.

Полк. М. Садовський зложив тако-ж звіт з діяльності інвалідської секції, в якому торкнувся заходів Головної Управи, скерованих до поліпшення долі українських інвалідів у Польщі, а тако-ж і секретаріату, в якому подав низку цифр, характеризуючи його діяльність: 2062 одержаних і 2172 висланих Головною Управою УЦК листів, не лічучи численних обіжників до відділів і поодиноких осередків української еміграції у Польщі, як тако-ж і запрошень на ріжні виклади й т. д., організовані Головною Управою УЦК.

Керовник фінансово-господарської секції інж. П. Сікора доложив Раді про діяльність і працю секції та загально торкнувся грошового справоздання Головної Управи за час від 1 квітня 1931 року по 31 березня 1932 року, яке члени Ради одержали вже перед тим, а тому і мали можливість з ним докладно ознайомитися. В грошовому справозданні докладчик побіжно торкнувся прибутків і видатків, зв'язаних з діяльністю Головної Управи УЦК у всіх її проявах, як допомога українським емігрантам та українським еміграційним громадським організаціям, підтримка культурно-освітньої праці як в центрі, так і на місцях, утримання Української Станиці, допомога дітям, інвалідам і т. д.

Економічна криза відбилася на касових оборотах Головної Управи УЦК. В справоздавчому році, в порівнанні до попереднього, зменшилися вони на 21,95 відс. В той час, як, у зв'язку з зростаючим безробіттям, несення помочі українській еміграції й українським еміграційним громадським організаціям мусіло б дати збільшені цифри, розміри допомог українській еміграції й українським еміграційним громадським організаціям у справоздавчому часі зменшилася на 41,7 відс., видатки на культурно-освітню працю на 67,7 відс. тих розмірів, що характеризували попередній перед справоздавчим рік.

А з другого боку, в справоздавчому році яскраво зменшилися і поступления до ріжних фондів Головної Управи УЦК. Зубожіла українська

емі грація дала на 34 відс. менше членських внесків, на 55,2 відс. менше пожертв в ті спеціальні фонди, в яких на першому місці стоїть фонд Головної Еміграційної Ради, пожертви на Бібліотеку ім. С. Петлюри у Парижі і т. д.

Інж. П. Сікора в своєму докладі торкнувся далі питання організації заповного фонду Головної Управи УЦК, справи викупу землі, на якій стоїть Українська Станиця в Каліші, порушив де-кільки інших питань і перейшов до справоздання з діяльності гуманітарної секції Головної Управи УЦК. Де-кільки цифр, які тут і подасмо, вимовно ілюструють її працю в справоздавчому періоді часу. 294 випадків допомог на харчування. 84 — на лікування, 69 — на подорож на місце праці, 190 на різні інші цілі (в тому 9 на похорони), 21 — спеціально на дітей, 49 — через відділи УЦК, 18 — інвалідам, 16 — на організаційні потреби відділів, 26 — відділам на помешкання та 144 уделених позичок, разом 911 випадків. Це наслідки праці Головної Управи УЦК в минулому році в рямцях гуманітарної секції.

Не менш інтенсивною була праця правничого відділу Головної Управи УЦК. Досить згадати, що в цій справі було переведено 574 різних листувань, виано 492 різних посвідки, здобуто 8 концесій на провадження театрів і торговельних підприємств, примішено на працю 59 осіб, вислано на працю до Франції — 8 родин, роздобуто 84 знижки на виїзд на працю, відбуто 812 інтервенцій в різних справах, інтересантів прийнято — 1465 осіб.

Загальне справоздання з діяльності Головної Управи УЦК склав Голова Управи п. М. Ковальський, давши в ньому загальну характеристику як самої діяльності, так і тих обставин, в яких вона проходила. Аналізуючи життя української еміграції, докладний констатус, що вона твердо стоїть на своїх позиціях, повна віри в перемогу українських визвольних змагань і високо тримає прапори, з якими вийшла на вигнання.

Після звіту Головної Ревізійної Комісії, який зложив Раді її голова п. А. Лукашевич, і докладу Громадського Суду, який зачитав член суду — п. С. Іванович, Рада заслухала справоздання з місць, яке по черзі складали члени Ради, які приїхали з периферії: ген. В. Сінклер про життя і діяльність української еміграції, об'єднаної у відділі УЦК в Сосновці, інж. І. Гнойовий — в Бересті, п. Чижевський — в Кракові, ген. О. Загородський та підполк. М. Серета — в Українській Станиці в Каліші, лейт. Шрамченко — в Ченстохові і т. д.

Звіти з діяльності Головної Управи УЦК, її центральних органів та справоздання з місць дали докладну характеристику життя та потреб української еміграції в Польщі, як тако-ж і можливостей до задоволення цих останніх. В дискусіях над справозданнями, які за цим слідували, Рада ухвалила цілу низку постанов і побажань, а між ними:

перевести реєстрацію дітей емігрантів дошкільного і шкільного віку у всіх осередках української еміграції,

в осередках, де є по-над 10 дітей, в міру можливости позакладати дитячі садки і захоронки, а на інструкторів по можливості ужити безробітню інтелігенцію,

в міру можливостей висилати дітей на ваканційні оселі,

допомогти в будові дитячої бурси в Перемишлі,

вибрати спеціальну комісію для реорганізації гімназії ім. Т. Шевченка в Каліші, утворити 7-ми класову школу з окремими ремесничними варстатами, як, напр, слюсарсько-електротехнічний і столярсько-мебльовий, для дівчат — моднярсько-білизнярський, господарський і ин.,

відновити виклади для ширших кол українців у Варшаві (Народній Університет), а тако-ж організувати в міру можливостей подібні виклади в інших більших осередках української еміграції. Тако-ж поширити культурно-освітню діяльність на дітей,

розглянути справу купівлі землі під Українську Станицю, не виключаючи можливости перенесення Станиці в инше місце.

Багато організаційних справ ухвалила Рада тако-ж передати на об-

міркування спільних засідань зсіх центральних органів УЦК, а в тому чи слї проєкт резервового фонду, проєкт інструкцій для ревізійних комісії на місцях, виконавчі уваги до поодиноких пунктів 26 арт. статуту Громадського Суду та ин.

Далї приймає Рада до відома звіт з діяльности Головної Управи УЦК, як рівно-ж Головної Ревізійної Комісії та Громадського Суду, затверджує її грошеве справоздання, уділяє абсолюторіум і висловлює подяку за працю.

На порядок денний нарад Ради виходить план діяльности Головної Управи на наступний рік, про який докладає Голова Управи п. М. Ковальський, і її бюджет, який зачитує інж. П. Сікора. Диктуються вони самими обставинами, в яких проходить життя української еміґрації у Польщі. відбивають в собі задоволення її широких потреб. Опіка над українською еміґрацією, допомога їй в сфері економічній, правній, культурно-освітній. заходи до поліпшення її становища взагалі — це ті головні пункти, до яких можна коротко звести план діяльности Головної Управи на наступний рік, які знайшли своє відбиття як в докладі Голови Управи п. М. Ковальського, так і в цифрах її бюджету на наступний рік.

Після доповіді Голови Управи про потребу скликання чергового делегатського з'їзду представників української еміґрації в Польщі, який передбачається скликати в літі 1933 року, Рада на де-який час зупиняється ще на останньому пункті порядку денного: вільні внески.

Наради Ради було закінчено широким і змістовним докладом проф. Р. Смаль-Стоцького, в якому торкнувся він міжнародньої політичної ситуації і сучасного стану української справи на міжнародньому форумі.

І. Липовецький.

Свято Народів у Ніці.

«Недавно в Ніці відбулося свято народів, в якому більшою або меншою кількістю учасників було репрезентовано 20 ріжних держав та націй. Програм свята складався з походу вулицями Ніці, з виступів у театрах та під одкритим небом. Кожна нація мала рідку нагоду показати світові свої народні співи, танці, музику та народні вбрання.

Виступи по театрах одбувалися при переповнених саях й проходили з надзвичайним зацікавленням як у публіки, так і у представників преси з цілого світу.

Але особливо цікавим і імпонуючим був «Похід Націй». Звичайно поперед кожної національної групи їхав на коні юнак, тримаючи прапор своєї нації. Після цього в певній віддалі йшла сама група звичайно хлопці та дівчата, хоч не бракувало й старших віком людей.

Ось пройшли бадьорим кроком, співаючи свої пісні, болгари, пройшли шведи з нашими національними барвами, пройшли веселі швейцарці, поляки, австрійці, мад'яри, югослов'яне, вірмени й інші нації. Чим більше проходило народів, тим більше насторожувалося вух: — чи не чути гомону нашої могутньої пісні, а очі шукали жовто-блакитнього прапора. Але от пройшли чехи із словаками, і кінець. Похід скінчився. Українців не було».

Так виглядало це свято в минулому році за інформаціями «Нового Часу» (25 березня 1932 року), і більш менш з таким самим програмом воно має відбутися і цього року на весні, деь в половині березня. Доказувати значіння участі українців в цьому святі, це все одно, що

пертися в однині двері. І коли тут про це згадується, то лише з одним як найбільшим бажанням, щоби хоч цього року й українці пронесли свого прапора перед очами тисяч чужинців, що перебувають на Рів'єрі.

Це тим легше зробити, що учасникам уможлиблюється безплатна подорож до Ніци і безплатне прожиття протягом восьми днів. Ми хочемо вірити, що цього разу наша народня пісня, музика й танці будуть достойно представлені і тим самим дорого для нас слово «Україна» буде повторене тисячами присутніх і прочитане в газетах мільйонами людей цілого світу. Ми, що не раз нарікаємо, що нас так мало знають, використаємо ж цю нагоду, коли не хочемо, щоб нас використали москалі для демонстрації «єдинаво русскаво народа». Бо коли авторів цих рядків ще не доводилося нічого почути про заходи українців, то москалі вже давно заворушилися. «Посл. Нов.» з 6 січня ц. р. вже писали хитро-мудро про участь «русских артистов», що мають «руські національные костюмы». Видно, що таких «костюмов» вони мають багато, бо в кінці тої замітки вони були названі, а саме: боярський, український, черкеський то-що. Згадали «Посл. Нов.», треба думати, тако-ж «руськіє», національні танки: лезгінка, гопак.

Торік українців було прийнято заходами приватної людини, але з вини самих українців свято пройшло без них. Нема сумніву, що й цього року нам не відмовлять. І буде для нас і кавказців найбільшою ганьбою, коли під прапором московської тюрми народів будуть показані українські пісні, жупани, черкески, гопак, лезгінка. Не гаймо-ж дорогого часу і подбаймо за найчисленнішу участь українців. Щоб це було зроблено найсолідніше, бажано було б, щоби якась організація в Парижі, чи якийсь комітет з представників організації зайнявся цією справою зараз-же.

В. Слобожанський.

З преси.

Подаючи свого часу звістку про «українсько-кавказький день», що його влаштував Комітет «France - Orient», ми з особливим задоволенням одмічали цю маніфестацію, прихильну до справи поневолених Москвою народів, з боку французького громадянства. Те, що друзі наші вважали потрібним підкреслити свої почуття саме тоді, коли підписано було совітсько-французький пакт, робило цей вияв симпатії ще ціннішим. Читачі «Тризуба» знайомі з перебігом цього свята приязні, яке здобуло такий широкий моральний і артистичний успіх.

В останньому числі «Bulletin Officiel du Comité France-Orient» (грудень 1932 року, ч. 81) знаходимо докладний звіт з того дня, тексти промов, які було виголошено. Вважаємо за приємний обов'язок подати до відома нашим землякам уривки з виступу Голови Комітету п. Ле Най, що з його промовою вже ми зазнайомили наших читачів.

Зазначивши, що у представників України, Грузії, Азербейджану, Північного Кавказу та Туркестану

«дипломатичний випадок, який позначено успіхом порабо-

тителів їхніх національностей, викликає сумне здивовання», наш поважний і випробований приятель говорить:

«І цього ранку підчас засідання, коли представники кожної з тих країн по черзі взяли слово, ми поважно обміркували становище і прийшли до висновку, що нема чого його малювати чорним.

«Франція завтра, так саме як і вчора, не може й не хоче зрадити своїй традиції гостинності й великодушності до тих, хто ще дожидає часу своєї свободи».

Навівши далі поетичний спомин з однієї з своїх подорожів на Сході, коли йому довелося зустрітися у тих, хто примушений залишити свій край, з прекрасною й непохитною надією, Голова Комітету кінчає своє коротке, але надзвичайно сильне і щире слово, звертаючися до нас:

«Дозвольте ж прикласти до вас, мої друзі, для яких під цю хвилю обрії захмарено, цей спомин зі Сходу. Українці, грузини, горці Кавказу, азербейджанці, туркестанці, ви зберігаєте всі симпатії Франції. Не занепадайте на душі! У ваших непохитних змаганнях до свободи ви носите одне й те саме ім'я. Воно говорить: н а д і я .

Підкреслюючи цю благородну заяву, складаємо щиру подяку шановному панові Ле Най, Голові Комітету «Franco-Orient», невтомному п. Абдон-Буассон, генеральному делегатові Комітету та ініціаторові українсько-кавказького дня.

3 міжнародного життя.

— Ревізія європейських кордонів.

Новий рік не встиг ще початися, як політична преса Європи охрестила його, назвавши роком ревізії мирових договорів. Властиво з цим іменем запізналися, бо вказана ревізія фактично почалася вже в минулому році, а тепер настає лише її продовження. Тим початком були, як це вказувалося свого часу на цьому місці, передчасне припинення окупації рейнських провінцій, анулювання германських і фактично — інших репарацій, а тако-ж визнання за Германією рівного з другими державами права на озброєння. Тим продовженням — на р. 1933 — являється питання про ревізію територіяльних кордонів, встановлених мировими договорами.

Як відомо, отих нових кордонів, що на думку ревізіоністів, підлягають перегляду і змінам, в Європі дуже багато. Мировими договорами перемальовано мапу цілих Балканів і скривдженими там вважають себе Болгарія, почасти Греція, а найбільше — Італія, яка ніколи не була Балканською державою, але хотіла нею стати після великої війни. У середній Європі повстало кілька нових і посилилися дві давні держави за рахунок колишнього територіяльного багатства Австрійської імперії та Угорського королівства. Нарешті — значно потерпіла територіяльно і сама Германська імперія, бо взято від неї на користь Франції Ельзас і Лотарингію, на користь Бельгії — Ейпен і Мальмеді, на користь Чехословаччини й Польщі — частину Силезії, й до того повернуто Польщі її стародавні землі по лінії Торунь-Іданськ, і тим одрізано від колишньої суцільної Германської державної території одну з менших німецьких провінцій, а саме Східню Прусію. Є «скривджені» війною ще й далі на схід за Германією; це — росіяне, білі й червоні, але російське питання, силою річей, стоїть фактично по-за європейськими термінами вирішення, і до ревізійного комплексу Європи має, може й важливе, але будь-що-будь скісне відношення.

Коли, де, хто і в який спосіб зачне оту ревізійну чинність — на це відповіді є і їх немає, в залежності від того, що власне вважати початком: чи саму вже постановку питання на міжнародньому форумі, чи її фактичну реалізацію. Бо-ж оскільки можлива реалізація, так мовити, топиться в численних реліквіях і недостовірних чутках, у прихованих планах, у затаєних підготованнях, остільки можливість постановки самого питання стала ясною для всіх і кожного, заінтересованого і байдужого, хоч останніх, як здається, зараз в Європі мабуть таки немає. Досить для того заглянути до германської преси. Вона вся однодушна, як однодушна й ціла німецька політична опінія, зачинаючи зліва від комуністів, і кінчаючи справа монархістами. Виразником тої опінії являються, зрозуміла річ, газети, виконавцем — германська імперська влада.

Тактика підходу до справи ревізії, — виявлена пресою і численними промовами державних мужів Германії до канцлера включно, — має бути такою. Питання перегляду й виправлення кордонів мусить бути поставлено в Женеві на конференції що-до розбросення, яка зібралася там наново в середині поточного місяця. Відповідним для того буде той момент, коли на денний порядок стане французький проєкт розбросення, як відомо, зв'язаний органічно з умовою повної міжнародньої безпеки. Німці нічого не мають проти самої умови, але протестують проти французького розуміння справи. Вони аргументують так:

Гарантія міжнародньої безпеки рівнозначна гарантії дотримання певного міжнароднього status quo. Для цього необхідно, щоби вказаний status quo задовольняв усіх; коли-ж це не буде так, то незадоволені держави ніколи не дадуть своєї згоди на гарантію: ні Германія, ні Угорщина, ні Болгарія, не кажучи вже про Італію та ССРР. Тому раніше, ніж говорити про безпеку, необхідно було б встановити такий status quo, на який би всі добровільно погодилися, себ-то цілу справу розбросення треба почати з ревізії мирових договорів.

Цей тезис германським канцлером або його міністром закордонних справ має бути проголошений на Женевській конференції. Наперед можна вказати, що він знайде там широку підтримку, по-перше, з боку держав, переможених у великій війні, а по-друге, у багатьох нейтральних чи мало заінтересованих. І знайде він собі підтримку в значній частині світової опінії, хоч би вже й тому, що теоретично з ним дуже тяжко сперечатися. Протиставити йому можна хіба лише те, що взагалі — принаймні на сьогодні — не може збути знайдений такий міжнародній status quo, який би задовольнив усі держави і народи, та який би вони добровільно погодилися обороняти й підтримувати. Знайдуться, явна річ, і противники германського тезису, в першу чергу серед держав-переможців і тих, що військово повстали та од війни дуже багато виграли.

Континентальна Європа тим буде поділена на два табори, мабуть такі приблизно рівні один одному силою своєю в середині і назавень, та своїми впливами в Лізі Націй і по-за нею. Противників уже й зараз означити можна. З одного боку це Германія й Італія, а з ними всі незадоволені, кінчаючи ССРР; з другого — Франція, а з нею — всі менші держави, що вже й тепер являються союзниками її. Будуть і нейтральні, а серед них найбільше — Англія, якій доля судила ролю арбітра в стані суходольних держав.

З цього одного простого, некомензованого перечислення держав-сторін видно, як мало змінилися міжнародні методи встановлення європейської міжнародньої рівноваги. Не помогли — ні Ліга Націй, ні акти про не-напад, ні odkрита дипломатія. Європейське становище на сьогодні прибрало зовсім ту саму форму, яку воно мало перед війською, форму двох державних блоків, ворожих і суперечних один одному, з арбітром на боці. Помінялися лише своїми ролями — що-до задоволення і збройної сили — Франція та Германія, а решта картини та сама. У р. 1914 така форма європейської рівноваги привела логічно до великої війни; до чого іншого може вона привести тепер?

Observer.

Хроніка.

З життя укр. еміграції.

У Франції

— Засідання Головної Еміграційної Ради відбулося 11 січня с. р. Воно було присвячено головним чином переглядові постанов конференції Г. Е. Р. і справі їх виконання.

— Виклад проф. О. Шульгіна. В Українській Бібліотеці ім. С. Петлюри в Парижі, в неділю, 15 січня с. р., відбувся виклад проф. О. Шульгіна на тему «Драгоманів, як політик». Докладніше в наступному числі,

— В Українській церкві. В неділю 8 січня с. р. в Українській Православній Церкві в Парижі відбулася служба Божа. Службу правив п.-о. Іларіон Бриндзан і пройшла вона урочисто. Співав хор Т-ва б. вояків. На службу зібралася ціла українська колонія в Парижі.

В кінці служби п.-о. прочитав зібраним парафіянам архипастирського листа Блаженішого Митрополита Діонісія, яким п.-о. командировано для об'їзду українських парафій у Франції, та привітав усіх присутніх з Різдвяними святами і Новим Роком, складаючи побажання християнського єднання.

— Служба Божа в Шалеті. В неділю, 15 січня с. р., п.-о. І. Бриндзан відправив службу Божу в Шалеті в помешканні Громади. На службу прийшли не тільки емігранти, а тако-ж українці з Галичини і навіть роєняне.

— Концерт Хору Т-ва б. Вояків Армії УНР на вечірці 31 грудня. Після офіційної частини початку з'їзду Т-ва б. Вояків Армії УНР у Франції, відбувся концерт-баль. В концерті взяв участь лише хор та молодий бандурист п. С. Татаруля. Концерт був коротким. В першій

частині заспівано було колядки та щедрівки: «Ой, видить Бог», «По всьому світу», «Чи дома, дома хазяїн дома», «Ой, сивая зозуленька» та «Во Єрусалимі» — склали першу частину; «В горах грім гуде», «Гуляли, гуляли» та «Пташиний хор» — склали другу частину. Хор виявив великий поступ у виконанні річей, і треба одмити, що де-які речі було виконано досконалим. Прекрасна октава п. Ладухіна в де-яких місцях виконаних річей робила надзвичайне вражіння. Соло в «Гуляли» п. Топольського було виконано надзвичайно добре, з великим почуттям і експресією. Треба тако-ж одмити, що підчас цього концерту бракувало повноти тенорів, кількість яких невелика. Треба їх кількість обов'язково збільшити.

С. Татаруля одіграв кілька річей на українські мелодії і присутні тепло вітали молодого артиста.

Після того відбувся баль, на якому, як і на концерті, було багато бельгійців та французів. Баль пройшов дуже жваво й весело, у теплій інтимній атмосфері. Гостинність бельгійців, в домі яких було влаштовано і баль, і концерт, творила той прекрасний настрій, що був так необхідним для успіху балю.

— Прапори Т-ва б. Вояків Армії УНР намогилі Невідомого Воюка. В понеділок, 16 січня с. р., Т-ву Інвалідів, Реформованих та Вдів Війни у Кліші випала честь запалювати полум'я намогилі Невідомого Воюка. Це Т-во входить до складу тої-ж Федерації, що й наше Т-во й тому воно запросило наше Т-во бути присутнім з прапором підчас цієї урочистости. Т-во делегувало кількох членів разом з двома прапорами — Т-ва та Філії в Альгранжі. Прапор Т-ва тримав п. С. Мещанинець,

прапор Філії в Альгранжі сотн. І. Хмельюк. Присутніми були члени Управи сотн. А. Казімірчук та М. Ковальський, а тако-ж хор. Буткевич, сотн. Чарнецький, п. Поліщук.

— 3 життя Бібліотеки ім. С. Петлюри у Парижі. За місяць грудень Б-ка дістала пожертви книгами та іншими друками від 1) М. Матієнка — 2 кн., 2) Б. Лазаревського — 1 малюнок, 3) п. Сомка — одну наклейку на стіл, вив'язану п. Сомком з жовтого шовку, та два портрети й три укр. красиви власної роботи, 4) п. А. Сташевічус — 1 кн. 5) проф. О. Шульгина — 4 світлини відкриття пам'ятника на могилі Драгоманова в Софії, 6) З. Безулого — дві листівки, 7) М. Малайчука — 1 листівка, 8) Юр. Яковлева (Бельгія) — 2 журн. й дві газети, 9) М. Ковальського — 4 кн., 1 альбом та 23 чч. журналів, 10) Ред. «Тризуба» — 14 кн. і 3 числа журн. та 3 світлини, 11) С. Литвиненка — 1 кн., 12) Л. Янушевича (Прага) портрет митрополита А. Шептицького, праці маляра Новаківського, 104 листівки з портретами та красвидами, з часів сокілського здвигу, 21 більших фотографій визначн. діячів і 16 малих друків, 13) Дм. Геродота з Букарешту 8 чисел румунських газет з українкою.

Грошеві датки надійшли: від п. Мілоцького — збірка на лист ч. 379 — 10 фр., К. Хоменка — збірка на лист ч. 576 — 55 фр., п. В. Савченка з Калішу — збірка полк. Дерначка на лист ч. 552, п. В. Грушки — 10 фр., п. К. Штундера на лист ч. 579 — 18.80 фр. З нагоди різдвяних та новорічних свят зложили пожертви на Бібліотеку замісь привітань пп: (крім поданих давніше) П. Вержицький (Шалет) 5 фр., NN з Шарлеруа (Бельгія) — 20 фр., інж. С. Момот з Білостоку — 20 фр., Громада в Шалеті — 50 фр.

Всім жертводавцям та прихильникам Рада висловлює свою щирю й глибоку подяку. Під теперішні часи навіть найменша пожертва являється великою підтримкою.

Рада просить усіх, у кого є зіб-

рані на підписні листи гроші чи які інші збірки, надіслати їх негайно, тих же, хто не сподівається зробити збірку, просить повернути підписні листи.

Серед надісланих світлин варто спинитися на одній, присланій п. З., на якій представлено помешкання п. З., так мовити «бит», буденні умовини, серед яких живе емігрант. Звичайно, і в часописах більш подибуємо світлин ріжних свят, сходин, академії тощо. Це цікаво. Але чи не цікаво буде колись побачити, як жили ми, емігранти у «себе» дома, чи багато, чи бідно, чи мали ми щось у себе, що нагадувало б нашу батьківщину, чи ми вже зовсім при звичаїлися до нових обставин і ніщо в нашій хаті не промовляє ні нам, ні нашим гостям чужинцям про наш край?

І от таких світлин треба б мати побільше.

— Українська Громада на Рів'єрі вітає всі українські громади у Франції з Новим Роком і бажає всім землякам скорого повороту на батьківщину.

У Польщі

— 3 життя Українського Наукового Інституту в Варшаві. 3 і 17 грудня мин. р. відбулися чергові засідання правничного семінару при УНІ під головуванням Г. Лазаревського.

Заслухано було на першому засіданні загальну частину Кримінального Кодексу, а на другому з спеціальної частини злочини протидержавні та проти порядку управління, а тако-ж службові — реферати Г. Лазаревського.

В дискусіях з цього приводу брали участь: директор Інституту проф. О. Лотоцький та п. п. Завадський, Іванович, Іножарський, Кукловський, Миронович, Соловій.

— 16 січня с. р. відбувся виступ д-ра Токаржевського-Карашевича про діяльні ст. Cercle d'Etudes Ukrainiens у Парижі.

В Чехословаччині.

— Українська Наукова Асоціація в Празі. В грудні місяці 1932 р. в Празі основно нову інституцію під назвою «Українська Наукова Асоціація в Празі». Згідно статуту, що затверджений чеською владою, метою Товариства є плекати українську науку в усіх галузях знання та передовсім досліджувати минуле й сучасне української культури, природу, техніку, господарство, правниче, соціальне й суспільне життя українського народу та зв'язки його з іншими країнами та націями. Для цієї мети Товариство організує та провадить наукову працю (влаштовує наукові з'їзди, збори, засідання, семінари, публічні наукові виклади та виступи), організує наукові заклади, видає наукові твори, входить у зносини з іншими українськими й чужими науковими установами та товариствами.

На установчих зборах УНА, що відбулися 7 грудня 1932 р. було присутніх 43 особи, професори трьох українських вищих шкіл у Чехословаччині — Господарської Академії в Подєбрадах, Педагогічного Інституту ім. М. Драгоманова й Університету в Празі. Президію обрано в слідуючій складі: проф. Б. Іваницький (голова), проф. А. Яковлів (заступник голови) і др. В. Січинський (секретар).

УНА поділяється на 4 відділи: технічних і економічних наук (голова проф. К. Мацієвич), гуманістичних наук (голова проф. В. Сімович), природничих і математичних наук (голова проф. С. Комарецький), права і суспільних наук (голова доц. О. Бочковський).

Від 1 січня 1933 р. Товариство має своє мешкання в будинку чеської Господарської Академії: Прага-Віногради, Слеска 7-І (Прага XII, Slezska ul., 7-І р., в. 19), куди Президія Української Наукової Асоціації просить надсилати кореспонденцію, наукові видання, часописи і газети.

— 22 січня — день Музею Визвольної Боротьби України. Одним з важливіших національних

свят українського народу є свято 22-го січня з нагоди проголошення самостійности України та соборности українських земель.

Скрізь, де скупчується українське громадянство, відбуваються в це свято сходини, щоб теплим словом згадати борців за волю України та зміцнити свій дух у боротьбі за здійснення в житті тих ідей, що втілено в історичних актах 22-го січня 1918 та 22-го січня 1919 р.

Товариство «Музей Визвольної Боротьби України» на своїх загальних зборах 27-го червня м. р. ухвалило звернутися до українського громадянства з закликом — уважати день 22-го січня за день Музею Визвольної Боротьби України та підтримати розпочату ним справу збірки пожертв на будову Українського Дому в Празі.

Нехай в свято 22-го січня українське громадянство своїми жертвами забезпечить існування Музею, що своїми збірками свідчить про тяжку путь, пройдену українським народом, та кличе до дальшої боротьби за створення незалежної України!

За Управу Товариства :

Горбачевський (в. р.), голова, Ст. Сірополко (в. р.), секретар.

Пожертви надсилати на адресу директора Музею проф. Д. Антоновича: Prof. D. Antonovyc. Praha—Nusle, 245. Czechoslovakia.

В Німеччині.

— Виставка української графіки в Берліні. В перших днях лютого Український Науковий Інститут у Берліні відкриває виставку графіки з відділами державного, книжного та вільного графічного мистецтва. Місце, яке займає наша графіка в крузі інших народів ручить за те, що серед серйозних мистецьких кол Берліну мистецтво України викличе не аби-яке зацікавлення, тим більше, що й локаль під виставу є одним з найбільше пошукованих у Берліні (сая Державної Мистецької Бібліоте-

ки). Крім графіки модерної, добре заступлена тако-ж і графіка старшої доби (Василь Кричевський, Нарбут) завдяки тому, що де-які власники колекцій дали свої збірки на час вистави до диспозиції Інституту. Мистецький провід виставкою спочиває в руках професора Д. Антоновича.

Замість поворічних поздоровлень п.-о. І. Бриндзан склав 25

фр. на Українську Бібліотеку ім. С. Петлюри в Парижі.

В Орієнталістичному Колі Молодих у Варшаві.

Орієнталістичне Коло Молодих у Варшаві влаштувало в українській секції виклад ки. Токаржевського-Карашевича на тему «Наступник Мазепи гетьман Пилип Орлик». Виклад відбувся 17 січня с. р. в почешканні Українського Наукового Інституту у Варшаві.

Зміст.

Париж, неділя, 22 січня 1933 року — ст. 1. К. Ніко. Листи до земляків, XVIII — ст. 4. В. Садовський. Перед завісою майбутнього — ст. 7. Борис Лазаревський. Шматочки минулого, XI — ст. 11. К. 4-ий з'їзд Товариства б. Вояків Армії УНР у Франції — ст. 15. І. Липовецький. Четверта сесія Ради Українського Центрального Комітету у Польщі — ст. 21. В. Слобожанський. Свято Народів у Ніці — ст. 25. З преси — ст. 26. O b s e r v a t o r. З міжнародного життя — ст. 27. Хроніка. З життя української еміграції: У Франції — ст. 29. У Польщі — ст. 30. У Чехословаччині — ст. 31. У Німеччині — ст. 31. В Орієнталістичному Колі Молодих у Варшаві — ст. 32.

МАНДЖУРСЬКИЙ ВІСТНИК

тижнева газета, видає Українська Видавнича Спілка в Харбіні
The Manchurian Herald, P. O. Box 269, Harbin, Manchu-Kuo.
Передплата за кордон виносить 1 ам. долар на рік.
Газета виходить двома мовами — українською й російською;
проектується ще давати додаток англійською мовою.

Передплачуйте і підтримуйте єдиний український часопис на
Далекому Сході.

ВІД УПРАВИ Т-ВА Б. ВОЯКІВ АРМІЇ УНР У ФРАНЦІЇ.

Підчас з'їзду було покладено вінки на могилу Головного Отамана С. Петлюри та Невідомого Французького Вояка. З тих урочистостей знято фотографії. На могилі Головного Отамана знято прапори Т-ва, філій в Альґранжі та Шалеті й прапор Французької Національної Федерації (ціна — 3 фр., розмір 11 см. на 13 см.). Церемонія покладення вінка на могилі Невідомого Вояка на площі Етуаль (ціна кожного зимку — 5 фр., розмір 18 см. на 24 см.). Крім того с фото церемонії на урочистому відкритті з'їзду (ціна 3 фр., розмір 11 см. на 13 см.). Подаючи про це до відома членів Т-ва, Управа просить тих членів, що хотіли би мати собі на спогад про ці урочистості фото, надсилати гроші та вказати скільки і яких фото вислати.

Управа Т-ва.

СЛУЖБА БОЖА В ОДЕН-ЛЕ-ТІШІ

відбудеться в неділю, 22 січня с. р. Служитиме п.-о. І. Бриндзан.

Редакція і адміністрація: 42, rue Denfert-Rochereau, Paris-V
Tél. Danton 86-03.

Для переказів у Франції: «Le Trident», chèque postal 898.50, Paris.
Редаґує — Комітет. Адміністратор: Іл. Косенко
Le Gérant: M-me Perdrizet.

Imp. de Navarre, 5, r. des Gobelins, Paris (XIIIe)